

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Emilia Weichbrodt

Kronvittne som strafflindringsgrund

Kan ett kronvitnessystem knäcka den organiserade brottsligheten?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Niklas Selberg

Termin: VT 2019

Innehållsförteckning

Summary	3
Sammanfattning	4
1 Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material	8
1.5 Disposition	9
2 Aktuella möjligheter till straff lindring i svensk rätt	9
2.1 Billighetsskälens bakgrund	9
2.2 Straffvärde och straffmätning	10
2.3 Billighetsskälens utformning	11
2.4 Kronvittnen i dagens lagstiftning	13
3 Tidigare statliga utredningar av kronvitnesssystem	14
3.1 Påföljd för brott, SOU 1986:14	14
3.2 Ett effektivare brottmålsförfarande, SOU 2005:117	15
3.3 Nya påföljder, SOU 2012:34.	15
3.4 Justitieutskottets betänkande 2018/19:JuU12	16
4 Praxis angående kronvittnen	16
4.1 "Bilsprängarmålet", NJA 2009 s. 599	17
4.2 Kommentarer angående domen	20
5 Kronvitnesssystem i dansk rätt	21
5.1 Dansk praxis, U. 1998.1317 H	22
5.2 Riksadvokatens riktlinjer	23
6 Analys	24
7. Slutsats	28
Käll- och litteraturförteckning	30
Rättsfallsförteckning	32

Summary

Organized crime is increasing in Sweden and harvests more deaths every year. The crimes are difficult to investigate as they are often of international character and executed with technical aids. Some believe that the police does not have enough tools to stop these criminals in which silence culture prevails. Without testimonies, some crimes cannot be resolved and with the legislation of today there is no incentives provided for the criminals to cooperate with the investigative authorities. A solution to this problem can be a crown witness system, when an accused receives a reduced sentence for participating in the investigation or testifying of another's criminal act.

In Denmark, such a system has emerged through precedents. Shortly after the trial that established a crown witness system the Danish legislator stipulated a law to regulate the crown witness system.

In Sweden, we have nine grounds for sentence reduction which are stipulated in Chapter 29 § 5 BrB. These so-called "reasons of fairness" relate only to the accused as a person, for example being of old age or suffering from a severe illness at the time of the trial. However, after a ruling by the Swedish Supreme Court, NJA 2009 p. 599, there is a slight possibility for a crown witness to get reduction of punishment in the final reason of fairness. The verdict interpreted the reason in a way that if an accused lives under threats of serious retaliation because of his testimony against another's criminal act will be subjected to a reduction of punishment.

Many times over the past 20 years, the state has investigated whether we should introduce a crown witness system or not but the conclusion has always been that it is too insecure. Another argument against an introduction is that the probative value of the defendant's testimony is so low that the system becomes inefficient and uneconomical. The Parliament has now decided that the Government will investigate the issue again.

Sammanfattning

Den organiserade brottsligheten ökar i Sverige och skördar fler dödsfall varje år. Brotten är svåra att utreda då de ofta sker gränsöverskridande och med tekniska hjälpmedel. Vissa anser att den brottsbeivrande verksamheten inte har tillräckliga verktyg för att stoppa de grovt kriminella där tystnadskultur råder. Utan vittnesmål kan vissa brott inte klaras upp och dagens lagstiftning innehåller inga incitament för de kriminella att samarbeta med de brottsutredande myndigheterna. En lösning på detta problem kan vara ett kronvitnesssystem, när en tilltalad får strafflindring för medverkan vid utredning eller vittnesmål om annans brottsliga gärning.

I Danmark har en sådan strafflindringsgrund växt fram genom praxis. Kort efter domen som införde det danska kronvitnesssystemet lagstodgades även kronvitnesssystemet.

I Sverige har vi nio strafflindringsgrunder som är stadgade i 29 kap. 5 § BrB. Dessa så kallade ”billighetsskäl” hänför sig endast till gärningsmannen som person, till exempel hög ålder eller svår sjukdom vid domstillfället. Efter en dom i högsta domstolen, NJA 2009 s. 599 finns dock en chans för kronvittnen att få strafflindring. Domstolen tolkade det sista billighetsskålet så att strafflindring ska utges till den som vittnar mot annans brottsliga gärning och på grund av detta blir utsatt för hot om allvarliga repressalier.

Flertalet gånger de senaste 20 åren har staten utrett om vi borde införa ett kronvitnesssystem men slutsatsen har alltid varit att det är för rättsosäkert. Ett annat argument emot ett införande är att bevisvärdet av den tilltalades vittnesmål är så lågt att systemet blir ineffektivt och oekonomiskt.

Riksdagen har nu beslutat att regeringen ska utreda frågan igen.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under 2018 blev 40 personer i Sverige dödade till följd av organiserad brottslighet.¹ Detta dödliga våld fortsätter att öka runt om i Europa och enligt Jari Liukku, direktör för Europols center för bekämpning av allvarlig och organiserad brottslighet, är Sverige ett av de länder som drabbats särskilt.²

Ständigt växande gränsöverskridande möjligheter och snabb teknisk utveckling försvårar för brottsutredande verksamhet att knäcka den organiserade brottsligheten. Chefsåklagare Ola Sjöstrand anser att dagens metoder för att lagföra dessa brottslingar ger ”dåligt utfall” och är ”extremt resursslukande” med bristande verktyg. Han hävdar att tystnadskulturen bland kriminella är nästintill omöjlig att knäcka. Att samarbeta med Polismyndigheten innebär oftast stor rädsla för både hot och våld mot individen eller dennes familj.³ Sjöstrand bedömer ett kronvitnesssystem som ett bra verktyg vid beivran av organiserad brottslighet och menar att det även skulle leda till en god användning av befintliga resurser.⁴

¹ Se Sara Langh: ”Polischefer: Organiserad brottslighet är det största hotet mot säkerheten i Europa – ”Vid sidan av de albanska ligorna ser motorcykelgängen ut som söndagsskolebarn””, Svenska Yle, 2019-03-29.

<<https://svenska.yle.fi/artikel/2019/03/29/polischefer-organiserad-brottslighet-ar-det-storsta-hotet-mot-sakerheten-i-europa>> (Hämtad 2019-04-24).

² Se Nationella underrättelsecentret, Nuc, ”Myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet 2018-2019”

<https://polisen.se/siteassets/dokument/organiserad_brottslighet/myndighetsgemensam-lagesbild-2018-2019.pdf> (Hämtad 2019-04-24); Sara Langh, a.a.

³ Se Elin Jönsson och Erik Nilsson, ”Skjutningar i kriminella miljöer en intervjustudie”, Brå, Rapport 2019:3.

<https://www.bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70e355e/1549879167358/2019_3_Skjutningar_i_kriminella_miljoer.pdf> (Hämtad 2019-04-24). s. 89 ff.

⁴ Se Helena Stenkvis Söderlin, ”Åklagare vill se kronvittnen för att bryta tystnadskulturen”, P4 Malmöhus Sveriges radio (2018-08-07).

<<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=96&artikel=7015124>>, (hämtad 2018-12-14).

I dagsläget finns inget kronvitnesssystem i svensk rätt och därav finns inte heller någon legal definition av begreppet ”kronvittne”. Högsta domstolen beskrev begreppet som *”En gärningsman som avslöjar sina medbrottslingar eller över huvud taget andra brottslingar går enligt ett sådant system fri från straff eller får mildare straff”*.⁵ Kronvitnesssystemet är dock inte att förväxla med plea bargain som bland annat återfinns USA där åklagare istället har avtalsrätt i åtalsfrågan. Åklagaren kan genom denna avtalsrätt pressa den tilltalade på information om egen eller annans brottslighet genom att träffa avtal om lindrigare straff och i vissa fall komplett bortfall av åtal.

Svensk rätt bygger på en mängd grundläggande principer så som rättssäkerhet, proportionalitet, likhet inför lagen, rätt till rättvis rättegång etc. Dessa grundvärderingar delar vi med våra grannländer, ändå har vi valt olika när det kommer till lagstiftning kring kronvittnen. Danmark och Norge har valt att införa kronvitnesssystem, medan Finland likt Sverige menat att det inte är tillräckligt rättssäkert. Har våra nordiska grannar prioriterat bort rättssäkerhet för att främja effektivitet eller finns det ett rättssäkert kronvitnesssystem?

Regleringen kring kronvittnen i dansk respektive norsk rätt bygger på domstolens möjlighet att i vissa fall ge strafflindring när en tilltalad väljer att vittna mot någon eller på annat sätt medverka vid utredning av annans brottsliga gärning. I ett kronvitnesssystem har åklagaren ingen avtalsrätt i åtalsfrågan, det är istället helt upp till domaren att vid en eventuell fällande dom beakta den tilltalades medverkande vid straffmätningen och val av påföljd.⁶

Riksdagen beslutade den 3:e april 2019 att regeringen ännu en gång ska utreda möjligheten att införa ett kronvitnesssystem i svensk lagstiftning.⁷

⁵ Se NJA 2009 s. 599.

⁶ Se SOU 2005:117 s. 15; SOU 1986:14 s. 452.

⁷ Se Riksdagens protokoll 2018/19:72 s.114.

Detta har utretts flertalet gånger tidigare där slutsatsen alltid varit nekande, främst på grund av rättssäkerhetsskäl. Svensk domstol har likväl sedan införandet av 29 kap. 5 § Brottsbalken⁸ år 1989 beaktat vissa förmildrande omständigheter vid straffmätning, de så kallade ”billighetsskälerna”. Än idag har dessa skäl dock alltid varit knutna till gärningsmannen som person, till exempel den tilltalades ålder, hälsa eller behjälplighet vid utredningen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det huvudsakliga syftet är att undersöka huruvida ett kronvitnesssystem bör införas i svensk rätt eller ej. Det kronvitnesssystemet som åsyftas i uppsatsen är när en tilltalad medverkar vid utredning eller vittnar om annans brottsliga gärning och detta medför strafflindring. Syftet är även att belysa olika kriminologiska och politiska argument som legat till grund för gällande rättsläge. För att få djupare förståelse för ett potentiellt kronvitnesssystem kommer även dansk rätts hantering av frågan undersökas. Nedanstående frågor ligger till grund för denna uppsats:

- Vilka är de aktuella möjligheterna till strafflindring, hur uppkom dessa och hur är de utformade?
- Vilka argument har legat till grund för tidigare beslut att inte införa vittnesmål mot annans brottsliga gärning som strafflindringsgrund?
- Hur är kronvitnesssystemet utformat i Danmark och vilka konsekvenser har följt efter införandet?
- Vilka argument finns för och emot att en sådan lagstiftning ska införas idag?

1.3 Avgränsningar

Det centrala i uppsatsen är de lege lata⁹ i förhållande till de lege ferenda¹⁰ avseende strafflindring vid vittnesmål om annans brottsliga gärning. Det

⁸ Hädanefter Brb.

⁹ Latin för ”hur rätten är”.

¹⁰ Latin för ”hur rätten borde vara”.

kommer därmed inte ske någon utredning av allmänna regleringar rörande vittnen. Eftersom åtalsplikten är nästintill absolut i Sverige är ett system med plea bargain där åklagare har avtalsfrihet i åtalsfrågan inget jag anser aktuellt att införa idag. Dagens rättspolitiska debatt är också mer inriktad mot kronvitnesssystem och följaktligen är uppsatsen strikt avgränsad mot plea bargain. En avgränsning sker även mot den strafflindringsgrund för kronvittnen som finns inom konkurrensrätten vid kartellbekämpning.

Undersökningen kring befintliga kronvitnesssystem avgränsas på grund av utrymmesskäl till dansk rätts strafflindringsgrund angående "*kronvidnen*". Valet grundades på de annars stora likheterna till svensk rättstradition.

1.4 Metod och material

För att klarlägga gällande rättsläge har en rättsdogmatisk metod med utvecklingsperspektiv använts med källor så som lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. Undersökningen av dansk rätt har varit kvantitativt mindre där dansk lagtext, förarbeten och praxis studerats. Syftet har varit att skapa ett kvalitativt bra underlag för att kunna besvara mina frågeställningar.

I den senare diskuterande delen av uppsatsen används en konstruktiv rättsanalytisk metod med rättsutvecklingsperspektiv där en diskussion förs om de lege lata och de lege referenda.

För granskningen angående de lege referenda har jag valt att se till hur Danmark gjort i den specifika frågan. Det är inte optimalt att endast undersöka en specifik fråga när man väger olika lagstiftningar mot varandra. Danmark och Sverige har dock sedan lång tid tillbaka stor samsyn i stora delar av straffrätten. På grund av platsbrist kommer därför ingen djupare analys ske av de olika rättsordningarna.¹¹

¹¹ Se Bodgan s.46 ff.

1.5 Disposition

I uppsatsens inledande kapitel presenteras en bakgrund till ämnet där syfte, avgränsning och metod preciseras. Den utredande delen av uppsatsen börjar med andra kapitlet där strafflindring i svensk rätt beskrivs, specifikt 29 kap. BrB. Detta följs av bakgrunden till denna lagstiftning och mer ingående beskrivning av billighetsskälerna i 29 kap. 5 § BrB. Uppsatsens tredje kapitel går igenom relevant offentligt tryck som diskuterat införande av kronvitnesssystem. I kapitel fyra presenteras ett fall från högsta domstolen där frågan om kronvittnets roll i svensk rätt berörs. I det sista utredande kapitlet presenteras dansk rätts syn på kronvittnet, dess lagstiftning och ett rättsfall där ämnet behandlas. Utifrån detta framställs sedan argument för och emot ett kronvitnesssystem i Sverige med efterföljande diskussion och analys.

2 Aktuella möjligheter till strafflindring i svensk rätt

2.1 Billighetsskälens bakgrund

Vid 1989 års reform av brottsbalken infördes för första gången i Sverige allmänna och tydliga regler om påföljdsval och straffmätning.¹² Innan reformen trädde i kraft fanns möjlighet att utdöma ett mildare straff än det stadgade med individual- och allmänprevention som huvudsakliga syfte. Domstolen tog hänsyn till gärningsmannens personliga omständigheter för att främja dennes anpassning till samhället och avhålla denne från att begå fler brott. Den huvudsakliga regleringen angående detta fanns i dåtidens 1 kap. 7 § BrB:

¹² Se SOU 1986:14 s. 418–419; Prop. 1987/88:120; bet. 1987/88:JuU45; rskr. 1987/88:404.

”Vid val av påföljd skall rätten, med iakttagande av vad som kräves för att *upprätthålla allmän laglydnad*, fästa särskilt avseende vid att *påföljden skall vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället*”

Paragrafen var dock hårt kritiserad för att vara svår att följa i praktiken då det krävdes en ständig avvägning mellan individual- och allmänpreventiva värden. Detta ledde till stor osäkerhet i rättstillämpningen. Reglerna om påföljdsval var spridda i brottsbalken vilket ledde till en dålig helhetsbild av straffsystemet. Det rådde även delade meningar om vilka omständigheter som skulle beaktas vid strafflindring. Som exempel gav vissa domare mildare straff vid vittnesmål om annans brottslighet medan andra inte tog hänsyn till detta. Sammantaget skapade detta stor instabilitet i praxis och osäker rättstillämpning.¹³

Efter mycket kritik av den tidigare lagens uppbyggnad tog 1989 års reform stort avstånd från tankarna om allmän- och individualprevention. Kritikerna menade att den gamla lagen byggde på orealistiska förväntningar där de önskade preventiva effekterna aldrig blev verklighet. Billighetsskäl blev dock kvar då fängelsestraffkommitténs utredning kom fram till att det helt enkelt skulle vara orättfärdigt att inte se till billighetshänsyn. För att bedömningen enligt den nya lydelsen skulle bli enhetlig och förutsebar, utvidgades och preciserades straffmätningen genom en lagstadgad lista med uttömmande billighetsskäl. Denna lista infördes i 29 kap. 5 § BrB där den fortfarande finns idag, dock med fler punkter.¹⁴

2.2 Straffvärde och straffmätning

Grunden för dagens påföljdsbestämmelse är brottets abstrakta straffvärde, det specifika brottets straffskala. Det är genom straffskalan som lagstiftaren visar hur allvarligt ett brott är jämfört med andra brott. För att uppnå en enhetlig rättstillämpning ska straff enligt 29 kap. 1 § 1 st. BrB. bestämmas *”inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den*

¹³ Se SOU 1986:14 s. 418 ff.

¹⁴ Se Prop. 1987/88:120 s. 89 ff.

samlade brottslighetens straffvärde". Detta konkreta straffvärde bestäms inom ramen för den specifika brottstypens straffskala och sker utifrån ett antal kriterier som är gemensamma för alla brott. Dessa kriterier stadgas i 29 kap.1 § 2 st. BrB:

”Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den *skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft*. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett *allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person*.”

Det konkreta straffvärdet visar måttet klander det enskilda brottet förtjänar jämfört med andra liknande brott. Här beaktas även de försvårande och förmildrande omständigheter som finns stadgade i 29 kap. 2–3 §§ BrB. Detta omvandlas sedan till en viss tid i fängelse eller ett visst antal dagsböter. Mängden används sedan som en måttstock vid påföljdsvalet där rätten även ser till andra värden än proportionalitet och ekvivalens. Vid bedömningen ser domstolen till humanitet genom att försöka minimera användandet av de mest ingripande påföljderna. Den tar även hänsyn till om gärningsmannen har några särskilda behov exempelvis vård av särskilt slag. Sist beaktas också till de så kallade billighetsskälerna i 29 kap. 5 § BrB. Allt detta sammanvägs till det slutliga straffmättningsvärdet.

Den ovan beskrivna strukturen av påföljdens fastställande är dold i lagstiftningen. Processens ordning är inte tvingande men det är denna dolda struktur som används i konkreta fall.¹⁵

2.3 Billighetsskälens utformning

Billighetsskälerna enligt 29 kap. 5 § BrB tar hänsyn till gärningsmannens person och omständigheter som skett efter brottet.¹⁶ Syftet med bestämmelsen är att främja en enhetlig praxis och social rättvisa.¹⁷ Utan

¹⁵ Se Asp och Ulväng. s. 73 ff; Jareborg och Zila, s. 105 ff, 123.

¹⁶ Se Asp och Ulväng. s. 68; Jareborg och Zila, s. 131 ff.

¹⁷ Se Gaspar-Vrana s. 238.

beaktande av billighetshänsyn hade påföljdsbedömnigen riskerat att betraktats som oskälig, orättvis och icke-proportionerlig. I dagsläget finns nio typsituationer i punktform som ska beaktas vid straffmätning. Dessa kan i sin tur delas upp i tre olika kategorier:

De första två punkterna avser de fall då gärningsmannen vid tidpunkten för domen generellt sett ansetts befinna sig i en mer utsatt situation. Detta kan till exempel vara genom hög ålder, svår sjukdom eller att gärningsmannen fått svår kroppsskada vid utförande av brottet. Om rätten inte tog hänsyn till detta riskerar de återigen att anses som oproportionerliga och med bristande humanitet.

I den andra kategorin billighetsskäl räknas fjärde punkten men även i vissa fall punkterna tre och fem. Detta är fall då gärningsmannen på något sätt är att anse som mindre klandervärd. Det kan vara situationer när gärningsmannen försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa brottets skadliga verkningar. Hänsyn ska även tas i de fall då brottet troligtvis inte skulle uppklarats och gärningsmannen frivilligt anger sig själv. I fall där det vid domen gått väldigt lång tid sedan brottet begicks ska även detta verka i mildrande riktning om den långa tiden inte är hänförlig till gärningsmannen.

Den sista kategorin rör punkterna sex, sju och åtta och syftar till att undvika sanktionskumulation. Till följd av brottet kan gärningsmannen påverkas av andra sanktioner och rättsföljder som står utanför de klassiska straffen eller påföljderna. Detta kan till exempel vara utvisning, disciplinpåföljder inom arbetslivet, förverkande, företagsbot, skadestånd eller skattetillägg. För att straffet ska bli proportionerligt måste alltså vissa andra negativa konsekvenser av brottet beaktas.¹⁸

Den nionde och sista punkten i paragrafen står utanför de tre kategorierna av billighetsskäl och är en samlingspunkt. Där ska omständigheter likvärdiga

¹⁸ Se Asp och Ulväng s. 77 f; Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 5 §, Lexino 2017-09-01.

med och lika tungt vägande som de stadgade i 1–8 pt. beaktas. Detta kan exempelvis vara att en gärningsman försökt begå självmord i samband med brottet eller att straffet skulle drabba någon annan på ett orimligt och oproportionerligt sätt.¹⁹ Denna punkt öppnar upp ett visst frihet för domstolarna att beakta samhällets rådande sociala och kulturella värderingar.²⁰

Rätten kan ta olika stor hänsyn till billighetsskäl i den enskilda bedömningen beroende på vilka skäl det är och hur starka de är. I de fall där skälerna är så starka att det skulle ses som uppenbart oskäligt att utdöma påföljd ska domstolen besluta om påföljdseftergift enligt 29 kap. 6 § BrB.²¹ Syftet med billighetsskälerna är följaktligen att domstolen ska kunna döma ut lindrigare straff än vad straffvärdet påkallar.

Billighetsskälerna används som tidigare nämnts primärt vid straffmätningen men kan också användas vid påföljdsvalet enligt 30 kap. 4 § BrB.

Billighetsskälernas användning vid påföljdsvalet kan vara av stor vikt för gärningsmannen då det till exempel kan ådömas böter istället för fängelse. I vissa fall får skälerna större betydelse i påföljdsvalet och i andra fall mer vid straffmätningen. Det finns ingen reglering mot att använda skälerna vid båda bedömningarna. Billighetsskälerna kan enligt förarbetena och som även förstås av ordalydelsen endast användas i mildrande riktning. De skall dock användas med viss restriktivitet för att inte riskera att bedömningen blir oförutsebar eller bidrar till sociala orättvisor vid straffmätningen.²²

2.4 Kronvittnen i dagens lagstiftning

Det billighetsskäl som i dagsläget är enklast att relatera till ett eventuellt framtida kronvitnesssystem är 29 kap. 5 § 5 pt. BrB. Där stadgas att rätten i skälig omfattning ska beakta:

¹⁹ Se Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 5 §, Lexino 2017-09-01.

²⁰ Se Gaspar-Vrana s. 238.

²¹ Se Jareborg och Zila, s. 136.

²² Se Prop. 1987/88:120, s. 89 ff.

”5. om den tilltalade *frivilligt angett sig eller lämnat uppgifter* som är av *väsentlig betydelse för utredningen av brottet,*”

Rätten ska följaktligen ta hänsyn till frivillig angivelse av brottslig gärning. Förarbetena anger dock tydligt att det endast är vid angivelse av eget brott och lämnande av uppgifter hänförliga till eget brott som ska beaktas. Erkännandet måste även skett innan gärningsmannen blivit upptäckt, alternativt efter om angivelsen eller uppgifterna rör annan brottslig gärning den tilltalade utfört.²³

Det finns en situation där strafflindring har skett efter vittnande om annans brottsliga gärning. Omständigheten som då beaktas i straffmätningen är när gärningsmannen upplever hot om allvarliga repressalier på grund av vittnandet. Det är alltså inte vittnandet i sig som omfattas utan det faktum att den tilltalade utsatts för fara. Hotet räknas då till en av de omständigheter som beaktas enligt 29 kap. 5 § 9 pt. BrB. Som tidigare nämnts kräver detta att situationen anses vara likvärdig med de resterande billighetsskäl. Denna tolkning av lagtexten föranleddes genom praxis och detta behandlas vidare i avsnitt 4.1.

3 Tidigare statliga utredningar av kronvitnesssystem

3.1 Påföljd för brott, SOU 1986:14

När den 1989 års reformen av brottsbalken utformades kom fängelsestraffkommittén fram till att kronvittnen inte skulle vara en del av listan med billighetsskäl. Argumenten för detta var att de inte ville uppmuntra skvaller som beteende. Kommittén angav även att de inte ville riskera att de mer dominerande brottslingarna skulle få fördelar genom att ljuga eller vittna om svårutredda brott. Utredningen konstaterade dessutom

²³ Se SOU 1986:14 s. 453; Prop. 1987/88:120, s. 92.

en risk att polis och åklagare frestas utlova mer strafflindring än domstolen förväntas ge i syfte att få frambringa vittnesmål.²⁴

Departementschefen delade fängelsestraffkommitténs bedömning och konstaterade att ingen av remissinstanserna hade varit för ett kronvitnesssystem. I propositionen tillade departementschefen att i situationer där det helt undantagsvis skulle anses motivera strafflindring kan detta ske med stöd av 29 kap. 5 § 8 pt. (nuvarande 9 pt.) BrB.²⁵

3.2 Ett effektivare brottmålsförfarande, SOU 2005:117

I en senare statlig utredning om effektivisering av brottmålsförfarandet diskuterades kronvittnets status igen. Utredningen diskuterade fängelsestraffkommitténs argument och betonade att bevisvärdet av sådana vittnesmål skulle vara lågt. Det ifrågasattes därför om ett kronvitnesssystem överhuvudtaget ökade brottsutredningarnas effektivitet. Utredningen tillade dock att det utrymme som fängelsestraffkommittén lämnat i billighetsskälens nuvarande nionde punkt var tillräcklig.²⁶ Hittills har tolkningen av detta utrymme lämnats till praxis.

3.3 Nya påföljder, SOU 2012:34.

Efter en helomfattande utredning av påföljdssystemet beslutade lagstiftaren att medverkan vid utredning om egen brottslighet skulle ingå i billighetsskälens. Beredningen övervägde även införandet av ett kronvitnesssystem men fann inte övervägande skäl för en sådan lagändring.²⁷ De menade att det är en avgörande skillnad i bevisvärdet om någon berättar om egen kontra annans brottslighet och tvivlade därför på

²⁴ Se SOU 1986:14 s. 452–453.

²⁵ Se Prop. 1987/88:120, s. 92.

²⁶ Se SOU 2005:117 s. 88.

²⁷ Se SOU 2012:34, band 3, s. 220 ff.

effektiviteten av en sådan ändring. Utredningen ifrågasatte även hur ett system med kronvittnen förhåller sig till andra tilltalades rätt till en rättvis rättegång. Beslutet att inte utreda detta vidare baserades även på de tidigare undersökningarna där slutsatsen varit att ett kronvitnesssystem skulle vara för orättssäkert.²⁸ Beredningen förtydligade att tillägg eller ändringar av strafflindringsgrunder primärt ska motiveras av rättvise- och humanitetsskäl.²⁹

3.4 Justitiekottets betänkande 2018/19:JuU12

Justitiekottet publicerade den 29 mars 2019 ett betänkande angående ett antal frågor om vittnen de ansåg att regeringen borde utreda.

Frågeställningarna gällde ett svenskt kronvitnesssystem, anonyma vittnen och ett förstärkt vittnesskydd. Frågorna debatterades och röstade därefter igenom i riksdagen den tredje april 2019.³⁰ Regeringen ska därför i framtiden utreda huruvida ett kronvitnesssystem bör införas i svensk rätt eller ej. Utskottet uppgav att fall med organiserad brottslighet präglas av betydande bevisproblem mycket på grund av att personer som skulle kunna vittna i dessa fall inte vågar eller vill. De anför att en lagändring där kronvittnen kan få strafflindring därmed skulle ge kriminella incitament till att vittna mot sina ledare.³¹

4 Praxis angående kronvittnen

Som nämnt finns inget kronvitnesssystem i svensk rätt men trots detta diskuteras frågan i ett antal domar. Än idag är det dock främst en dom angående kronvitnesssystem som tagits hela vägen till högsta domstolen.

²⁸ Se Prop. 2014/15:37 s. 14 f; SOU 1986:14 s. 452 f.; prop. 1987/88:120 s. 92.

²⁹ Se SOU 2012:34, band 3, s. 221.

³⁰ Se Riksdagens protokoll 2018/19:72 s.114.

³¹ Se 2018/19:JuU12 s. 65.

Det finns utöver detta flertalet domar från Hovrätterna som följt högsta domstolens praxis.³²

4.1 "Bilsprängarmålet", NJA 2009 s. 599

Bilsprängarmålet är det mest framstående rättsfall som behandlat frågan om kronvittnen. Fallet rörde grov organiserad brottslighet och handlade om D.L. Han var tidigare medlem i X-team som är en underorganisation till Bandidos. Tillsammans med fyra andra, planerade och utförde han en sprängning av två bilar i Göteborg dagarna efter varandra i september 2009. Gärningsmännen placerade handgranater under bilarna som sedan detonerades när förarna startade bilarna. Något år senare angav D.L. sig själv och två av de andra gärningsmännen på uppmaning av underorganisationens president. Han berättade då om hela händelsen för myndigheterna där hans vittnesmål kom att bli avgörande för utgången i målet. Hans medverkan ledde till att samtliga medgärningsmän lagfördes och dömdes.

Högsta domstolen meddelade dom i ärendet den 21 oktober 2009.

Domstolen fastställde Hovrättens domslut som tidigare fastställt tingsrättens domslut.³³ D.L. dömdes till tre års fängelse för medhjälp till försök till mord, medhjälp till allmänfarlig ödeläggelse, olovlig körning, rattfylleri, narkotikabrott samt brott mot knivlagen. De tre instanserna kom således fram till samma domslut, däremot var de inte eniga i domskälen.

Tingsrätten anförde att vittnesmål från en medtilltalad alltid ska bedömas med särskild försiktighet. För att kunna basera en dom på vittnesmålet är det inte tillräckligt att en tilltalads utsaga är mer trovärdigt än andras. Det krävs att vittnesmålet styrks av annan ytterligare bevisning. I detta fallet styrktes

³² Se Postterminalrån, B 3062-09; Bomb mot chefsåklagare, B 2474-09.

³³ Se Göteborgs tingsrätt, B 9178-08 57; Hovrätten för Västra Sverige, B 1236-09.

D.L:s utsaga av den tekniska bevisningen. Vittnesmålet hade även varit långt och sammanhängande. Rätten nämnde att D.L. genom medverkan i målet riskerade att utsättas för allvarliga repressalier. Tingsrätten kom följaktligen fram till att hans utsaga varit trovärdig och att uppgifterna som framkommit varit tillförlitliga.

Vid straffmätningen beaktade tingsrätten D.L:s medverkan i utredningen eftersom den lett till uppklarande av svårutredd och synnerligen allvarlig brottslighet. Domstolen tog även hänsyn till att han frivilligt angett sig själv. Tingsrätten konstaterade att straffflintring enligt förarbetena³⁴ endast i undantagsfall ska medges för medverkan i utredning av egen och annans brottslighet.³⁵ Rätten menade att denna situation var ett sådant undantagsfall och skulle därför beaktas vid straffmätningen. Billighetsskäl som tingsrätten beaktade var därför dåtidens 29 kap. 5 § 3 och 8 pt. BrB (numera 5 och 9 pt.). På grund av detta kunde domstolen döma ett straff lägre än brottets straffvärde och domen blev fängelse i tre år.

D.L. överklagade domen till Hovrätten som gjorde samma bedömning som tingsrätten avseende D.L:s trovärdighet och utsagans tillförlitlighet. Hans vittnesmål blev därmed grunden även för denna dom. Likt lägre instans anfördes att straffflintringspunkterna 3 och 8 (numera 5 och 9) skulle beaktas vid straffmätningen. Hovrätten framhöll även det faktum att D.L. på grund av hans vittnesmål mot sina medgärningsmän inte kunde leva ett vanligt liv. D.L. hade tvingats flytta 11 gånger på 14 månader, han kunde inte umgås med familj eller vänner eftersom han ständigt levde under hot om allvarliga repressalier på grund av hans vittnesmål mot medgärningsmännen. Han arbetade inte och gick sällan ut. Troligtvis skulle han behöva flytta utomlands och starta ett ”nytt liv”. Hovrätten menade att även detta skulle beaktas som billighetshänsyn vid bedömningen av straffmätningens värde. Straffet utdömdes dock fortfarande till fängelse i tre år

³⁴ Se Prop. 1987/88:120, s. 92 f.

³⁵ Detta var innan medverkan vid utredning av egen brottslighet var ett lagstadgat billighetsskäl.

eftersom hovrätten bedömde att straffvärdet i sig var högre än vad tingsrätten beslutat.

Högsta domstolen inledde med att utreda om D.L. skulle få strafflindring på grund av medverkade i mindre mån enligt 23 kap. 5 § BrB. Eftersom D.L. varit aktiv genom hela händelseförloppet från planering till utförande var lagrummet inte tillämpligt. Domstolen konstaterade sedan att det samlade straffvärdet för D.L:s brottlighet uppgick till fängelse i sju år. Vid straffmätningen anger högsta domstolen likt tidigare instanser att D.L. angett sig själv och bidragit med sådana uppgifter som varit nödvändiga för att kunna åtala och döma honom till ansvar.

Domstolen gick sedan in på den aktuella rättsfrågan, huruvida och på vilket sätt D.L:s vittnande mot medgärningsmännen kunde omfattas inom någon av de då åtta stadgade billighetsskälen. Högsta domstolen hänvisade till fängelsestraffkommitténs anförande om att det fanns övervägande skäl emot ett sådant införande.³⁶ Domstolen hänvisade även till departementschefens tillägg att det *”i den mån de helt undantagsvis skulle kunna anses motivera ett lägre straff får detta ske med stöd av punkt 8”*.³⁷ Detta påvisar att det ändå kan finnas ett ytterst restriktivt utrymme för en undantagbedömning för strafflindring av kronvittnen. Uttalandet ger dock ingen ledning av hur en sådan situation skulle se ut. Högsta domstolen gör därför en bedömning av hur detta snäva undantag skulle kunna användas.

Högsta domstolen ansåg att undantagsbedömningen ska ta hänsyn till de principiella invändningarna som yttrats mot strafflindring för kronvittnen. Kritiken som anförts har bland annat varit att bevisvärdet av kronvittnens uppgifter skulle vara låga och att dominerande brottslingar skulle kunna vinna förmåner genom lögn. Högsta domstolen framhåller sedan att dessa uppgifter måste hanteras med största försiktighet där man värnar om allas rätt till en rättvis rättegång. Ett kronvittnesbillighetsskäl skulle inte heller

³⁶ Se SOU 1986:14 s. 452 f.

³⁷ Se Prop. 1987/88:120, s. 92.

kunna motiveras endast utifrån samhällets intresse av att beivra brott. Detta skulle inte gå i linje med dagens lagstiftning.

Högsta domstolen konkluderade sedan att en sådan undantagssituation skulle ha ett extremt snävt tillämpningsområde. Detta skulle vara när omständigheterna är lika ”starka” som de som motiverar resterande billighetsskäl. Rätten bedömde att D.L:s situation där han medverkat till att andra kunnat lagföras och dömas inte i sig tillräckliga skäl för strafflindring enligt 29 kap. 5 § BrB.

Efter detta anför dock högsta domstolen att effekten av D.L:s vittnesmål, den väsentliga påverkan på D.L:s personliga situation, har lett till att han under lång tid kommer leva med hot om allvarliga repressalier. Han befinner sig i polisens vittnesskyddsprogram sedan han i januari 2008 blev misshandlad för sin medverkan i fallet. Domstolen tog även upp omständigheter, likt hovrätten, om hans många flyttar och omöjligheten för D.L. att leva ett normalt liv. Domstolen understryker att dessa negativa effekter är en följd av hans medverkande i målet. Högsta domstolen anför sedan *”Det skulle vara obilligt om dessa allvarliga följder inte kunde räknas D.L. till godo vid påföljdsbestämningen”*. De fastställer därmed att det föreligger en sådan undantagssituation som påkallar beaktande av billighetshänsyn enligt 29 kap. 5 § 8 pt. (nuvarande 9 pt.) BrB. Vid straffmätningen sker en samlad bedömning av alla billighetsskäl och högsta domstolen anför att det finns anledning att göra en stor straffreducering. Straffvärdet uppgick till fängelse i sju år men efter straffmätningen blev straffet fängelse i endast tre år.

4.2 Kommentarer angående domen

Efter domen analyserades fallet av Jack Ågren, lärare och forskare i straffrätt vid Stockholms universitet. Han menade att högsta domstolen statuerade en huvudregel genom att anföra att uppgiftslämnande av annans brottlighet i sig inte är ett tillräckligt starkt skäl till strafflindring enligt 29

kap. 5 § BrB. De tog även stöd i departementschefens uttalande om de visserligen snäva undantagen till huvudregeln. Dessa skulle omfatta situationer då det förelåg skäl likställda med de resterande punkterna i bestämmelsen.

Ågren ifrågasätter om man fortfarande kan hävda en huvudregel där kronvittnen inte inkluderas i billighetsskäl. Detta eftersom hot om allvarliga repressalier efter att ha vittnat mot annan är mer regel än undantag. Han finner dock goda skäl för att dessa hot ska räknas som sådana omständigheter. Ågren menar att huvudregeln kraftigt urvattnats eftersom det är svårt att separera agerandet att tjalla på andra med konsekvenserna som följer av detta. Enligt Ågren står gärningen och konsekvensen i så nära samband med varandra att de snarare bildar en enhet. Han framhåller även att det är uppenbart att uppgiftslämnande om annan dock inte alltid är förknippat med hot om så allvarliga repressalier.

Ågren framhäver även högsta domstolens förtydligande att *”BrB 29:5 inte får tas som gisslan för att efterkomma samhällets intresse av brottsbekämpning”*. Billighet menar han ska vara en självständig faktor som inte ska blandas samman med effektivitetsintressen.³⁸

5 Kronvitnesssystem i dansk rätt

Sverige och Danmark har på många sätt en gemensam rättstradition. Straffrätten är ett område där länderna delar många värderingar vilket bland annat visar sig i de lagstadgade straffmätningen. Vid fastställandet av straffvärdet ska enligt 10 kap. 80 § straffeloven hänsyn tas till brottets grovhet och omständigheter som hänför sig till gärningsmannens person. Paragrafen framhåller likt den svenska lagstiftningen ett stort fokus på

³⁸ Se Ågren s. 697-703.

ekvivalens. Det är av yttersta vikt att bedömningen av straffvärdet sker enhetligt.³⁹ Paragraferna som följer tar upp de försvårande och förmildrande omständigheter som ska beaktas vid straffmätningen. Där särskiljer sig dansk och svensk lagstiftning angående den rättsliga hanteringen av kronvittnet.

I 10 kap. 82 § 10 pt. straffeloven finns sedan 2004 en strafflindringsgrund avseende tilltalade som frivilligt lämnar information som är avgörande för utredning om annans brottsliga gärning.⁴⁰ Kronvitnessystemet hade dock redan tidigare växt fram genom praxis. Danmarks högsta domstol, *Højesteret* meddelade första gången år 1998 en dom där ett ”*kronvidne*” fick strafflindring.⁴¹ Betänkandet som föregick införandet av paragrafen argumenterade att lagstiftningen skulle främja beivrandet av organiserad brottslighet. Även andra skäl från domen diskuterades till exempel det processekonomiska perspektivet. *Straffelovrådet* var dock tydliga med att de inte ville införa plea bargain eller liknande system där domen görs upp innan rättegång. Rådet framhävde att domstolen fortfarande var den som avgjorde straffreduceringen.⁴²

5.1 Dansk praxis, U. 1998.1317 H

Fallet handlade om en kurir som fört in två kilo heroin i Danmark. Mannen medverkade till att klara upp utredningen av brottet han begått men lämnade även uppgifter om sina medgärningsmän. Informationen kuriren gav ledde sedan till att två andra förövare kunde åtalas och lagföras.

³⁹ Jfr 29 kap. 1-5 §§ BrB; Se avsnitt 2.2.

⁴⁰ Se Lov nr 218 af 31 marts 2004 om ændring af straffeloven og retsplejeloven.

⁴¹ Se Dom från Højesteret: U. 1998.1317 H.

⁴² Se Straffelovrådets betaenkning om straffsaettelse og strafferammer I, betaenkning nr. 1424/2002, s. 372 ff.

I underinstansen *landsretten* togs ingen hänsyn till mannens medverkan i utredningarna och mannen blev dömd för narkotikabrott. Kurirens straff fastställdes till fängelse i sex år.

När målet senare avgjordes i *Højesteret* beslutade rätten vid straffmätningen att beakta mannens medverkan i utredningarna av medgärningsmännen. Straffet beslutades då istället till fängelse i fem år. I domskälen framgår att domarna gjorde en avvägning mellan processekonomiska och principiella rättssäkerhetsmässiga värden. Majoriteten av domarna var därefter överens om att de processekonomiska skälen vägde tyngst. Domarna framhöll att det var oundgängligt att vid utredningar som rörde omfattande narkotikabrott och annan grov brottslighet kunna motivera en misstänkt till att lämna uppgifter om annans brottslighet.

Det var en skiljaktig domare som ansåg att rättssäkerheten skulle prioriteras. Domaren betonade särskilt risken för oriktiga domar då en tilltalad kan ljuga i vittnesmål för att tilldelas fördelar. Resterande domare menade dock att skälen för den aktuella strafflindringsgrunden var värd de oundvikliga betänkligheterna kring rättssäkerheten.

5.2 Riksadvokatens riktlinjer

Domen skapade stor debatt i Danmark kring plea bargain- och kronvittnessystem. En kort tid efter domen meddelats utkom därför Riksadvokaten med en förtydligande rapport. Denna preciserade under vilka situationer gärningsmän kan få strafflindring på grund av medverkan vid utredning av annans brottslighet. Riktlinjerna fastställde att det endast gäller situationer med allvarlig brottslighet, till exempel grov ekonomisk brottslighet eller grova vålds- och narkotikabrott.

Skrivelsen innehöll ytterligare riktlinjer kring hur, och om, en tilltalad ska få information om den eventuella strafflindringen. Listan behandlade bland annat att en jurist med särskild befattning inom den danska

polismyndigheten måste ge sitt medgivande för att sådan information ska få ges. Det krävs även att den tilltalades försvarsadvokat är informerad och har chans att vara närvarande om åklagare eller polis vill ge sådan information. Viktigt är också att den tilltalade ska informeras om att det inte finns några garantier att strafflindring kommer ske. När den tilltalade informerats ska detta även nedtecknas. Reglernas syfte är att tydligt betona att det inte är polismyndighet eller åklagare som ger strafflindringen utan det är uteslutande domstolen beslut.⁴³

5.3 Effekterna av införandet

I Danmark har flera personer fått strafflindring efter införandet av kronvitnesssystemet.⁴⁴ Ett fall som gick hela vägen till *Højesteret* handlade om T som var medlem i Hells angels och AK 81. Han var åtalad för flertalet brott bland annat mordförsök. Straffvärdet för brotten uppgick från början till fängelse i 16 år eller livstid men innehöll både förmildrande och försvårande omständigheter. Eftersom T medverkat vid utredningen av brotten hade 16 andra personer kunnat lagföras och dömas. Därav blev straffreduceringen hög och den slutgiltiga straffmätningen uppgick till fängelse i 12 år.

6 Analys

Under uppsatsskrivandets första tid var min åsikt emot ett införande av kronvitnesssystem. Argumenten om att värna rättssäkerheten och att kronvittnets utsaga skulle ha ett lågt bevisvärde var det som övertygat mig. Efter en tid ändrades min åsikt och numera är min inställning positiv till en lagändring där vittnande eller medverkan vid utredning om annans brottsliga gärning ger strafflindring. Vid införande av ett kronvitnesssystem är det dock viktigt att se till de svagheter ett sådant system innebär.

⁴³ Se Anklagamyndighetens årsberetning 1998-99 s. 20 ff. (Meddelelse nr. 11/1998).

⁴⁴ Jfr Vestre Landsrets dom 29 oktober 2004, U.2005.2513H; Vestre Landsrets dom 23 oktober 2012, V2012.S-1384-12.

Argumenten emot ett införande av kronvitnesssystem har alltid ansetts övervägande vid statliga undersökningar. Det primära argumentet som använts är att rättssäkerheten skulle äventyras då vittnet har incitament till att ljuga. Detta kan leda till att den tilltalade hittar på något att vittna om eller beskyller andra för egna gärningar för att få strafflindring. Många argumenterar även för att bevisvärdet av dessa vittnesmål skulle bli lågt eller obefintligt, vilket skulle leda till att systemet var ineffektivt och oekonomiskt.

Enligt svensk rätt har domstolen fri bevisvärdering vilket innebär att det alltid sker en bedömning av ett vittnesmåls trovärdighet. I brottmål räcker det sällan med endast en persons vittnesmål för att få någon fälld. Det krävs stödbevisning, ofta teknisk sådan för att kunna styrka de uppgifter som lämnats. I fall där kronvittnen medverkar har domstolen vetskap om detta och kommer därför känna till det incitament som föranlett vittnesmålet. Därigenom har domarna detta i åtanke när de bedömer trovärdigheten vilket minimerar risken för felaktiga domar. Det kan till och med bli lättare för en domare att identifiera falska vittnesmål när har kännedom om vittnets incitament till medverkan.

Ett annat argument emot ett införande är att skvaller som beteende inte borde uppmuntras av samhället. Principiellt håller troligen de flesta med om påståendet, men när det kommer till brottsliga gärningar, är inte skvaller något som borde eftersträvas? Samhället får fördel av att människor har civilkurage och säger till när brott begås. Detta skulle leda till att fler kriminella samarbetade med Polismyndigheten, fler brott blir uppklarade och därmed lagförs fler kriminella.

Med ett kronvitnesssystem riskerar åklagare och polis att frestas till att utlova mer strafflindring än vad rätten beslutar. Detta kan vara förödande för den tilltalade då den kan riskera allvarliga hot om repressalier eller liknande för att vittna mot någon och sedan inte få den förväntade

belöningen. Detta drar även ner förtroendet för polis, åklagare och därmed rättssystemet i stort. Det finns dock redan en regel som förbjuder detta i 23 kap. 12 § Rättegångsbalken⁴⁵. För att ytterligare förebygga en sådan risk kan bestämmelser liknande den danska riksadvokatens riktlinjer införas. Till exempel krävs att en jurist med viss status behöver ge sitt medgivande för att den tilltalade ska få informeras om strafflindringen och denna information ska alltid innehålla en förklaring om att det endast är domstolen som ger strafflindring.⁴⁶ Om lagstiftaren vid ett införande stadgade tydliga regler om genomförandet skulle många av dessa problem kunna förebyggas.

Vid en eventuell lagändring skulle det troligen vara viss oklarhet i början kring vilka omständigheter som gav vilken strafflindring. Detta skulle skapa osäkerhet för tilltalade om vilken effekt deras handlande kan få. Dock skulle detta bli tydligare allteftersom det skapades vägledande praxis. Innan praxis vägleder tolkningen kan dock även osäkerheten hota förtroendet för rättssystemet.

Det kan även vara svårt att skydda de som vittnat eftersom det ofta är både dyrt och komplicerat, speciellt vid större fall då det kan behövas ny identitet och flytt till utlandet. För att ett kronvitnesssystem ska fungera krävs att samhället kan skydda de som väljer att vittna. Detta är ett problem redan idag då många inte vågar vittna i Sverige på grund av hot om våld eller liknande. Det har dock länge pågått en diskussion om anonyma vittnen och när regeringen nu ska utreda kronvittnen har de samtidigt fått uppdraget att undersöka potentiella regler kring detta.⁴⁷

Skälet till att införa kronvittne som billighetsskäl är primärt för att få bättre verktyg till att bekämpa den organiserade brottligheten. Detta är ett dödligt problem i samhället som växer för varje år.⁴⁸ En lagändring med införande

⁴⁵ Hädanefter RB.

⁴⁶ Se avsnitt 5.2.

⁴⁷ Se avsnitt 3.4.

⁴⁸ Se avsnitt 1.1.

av kronvitnesssystem skulle leda till en effektivare lagföringsprocess med ökade incitament för kriminella att samarbeta med brottsutredande myndigheter. Det framförs även som ett positivt argument då kriminella idag sällan har något att vinna på att ge sådana uppgifter då de ofta riskerar mycket.

Högsta domstolen och förarbetena har anfört att billighetsskälens syfte inte ska vara processekonomiska utan grundas i humanitet och främjande av enhetlig praxis och social rättvisa. Vissa menar att det är svårt att argumentera för att ett kronvitnesssystem är grundat i dessa värden. Om man likt Ågren anser att agerandet och följden är en enhet och att den normala följden för ett kronvittne är att uppleva hot om allvarliga repressalier kan detta ändå motiveras på detta sätt. Med de premisserna kan man enligt Bilspångarmålet utgå från att vi har ett sådant kronvitnesssystem redan nu, dock med ett ytterst snävt tillämpningsområde.⁴⁹

Med ett kronvitnesssystem finns dock en viss risk att allas likhet inför lagen inte upprätthålls då endast vissa har möjlighet att vittna om annans brott. Detta är inget som kan förebyggas då det är en förutsättning av systemet, vissa tilltalade har kännedom om andra brott medan vissa inte har det. Här får istället ske en avvägning om vilket intresse som ska väga tyngst. Allas likhet inför lagen är en av de grundvärderingar vårt rättssystem har och ska prioriteras. Samtidigt har de billighetsskäl som redan införts i lag samma problematik. Omständigheterna kommer vara olika i alla fall där endast vissa har möjlighet till strafflindring. Det är en omöjlighet att alla har samma förutsättningar i alla situationer. Det viktiga är istället att ha tydliga regler om strafflindring så att systemet är förutsebart och att lika fall behandlas lika.

Allas likhet inför lagen är möjligtvis försvagad redan nu med den snäva kronvittnestillämpningen som har sitt ursprung i bilspångarmålet. Nu är det

⁴⁹ Se avsnitt 3.

oerhört svårt för en tilltalad att förutse om den kommer få strafflindring eller ej. Detta med tanke på att den tilltalade i vissa fall inte vet hur omgivningen reagerar på deras vittnesmål. Den tilltalade får bara strafflindring om den på grund av medverkan i målet hotas av allvarliga repressalier.

Även brottsoffret påverkas i denna situation, då förövare kan få strafflindring på grund av en omständighet helt avskilt från brottet. I vissa fall kan dock gärningsmannens vittnesmål leda till att medgärningsmän döms som kanske aldrig annars kunnat lagföras. Från ett rättviseperspektiv ser troligtvis de flesta brottsoffer alla former av strafflindring som ett nederlag t.ex. när den tilltalade får lindrigare straff på grund av hög ålder eller sjukdom vid domstillfället.

7. Slutsats

De aktuella möjligheterna till strafflindring finns i 29 kap. 5 § BrB och de är hänförliga till gärningsmannen som person. Dessa förtydligades genom 1989 års lagreform. Vissa strafflindringsgrunder fanns redan innan reformens inträde men tillämpning av billighetsskälen i praxis var ojämn och oförutsebar. Det har inte införts ett billighetskäl om kronvittnen i svensk rätt eftersom lagstiftaren vid de tidigare utredningarna menat att rättssäkerheten skulle riskeras. Högsta domstolen har dock i 29 kap. 5 § 9 pt. BrB öppnat upp för en snäv tolkning av kronvittnen genom bilsprängarmålet. Det finns därmed redan nu en möjlighet för en tilltalad som vittnat mot annan att få strafflindring men endast om denne hotas av allvarliga repressalier för sin medverkan i målet.

Det danska kronvitnessystemet uppkom genom praxis men på ett mycket öppnare vis än det svenska bilsprängarmålet. Lagstiftningen följde kort därefter och sedan kom riktlinjer från riksåklagaren om hur dessa skulle användas. Dessa riktlinjer är otroligt viktiga för att systemet inte ska utnyttjas på ett orättssäkert sätt.

Vårt rättssystem bygger på rättssäkerhet, proportionalitet, ekvivalens och rätten till en rättvis rättegång. Dessa värden är otroligt viktiga att upprätthålla, samtidigt som en förändring av lagen måste ske för att den organiserade brottsligheten inte ska fortsätta öka och skörda fler offer. Regeringen ska nu återigen utreda situationen med kronvittnen. Om regeringen beslutar om att införa ett kronvitnesssystem kommer detta få stor betydelse, bland annat för de metoder som används vid brottsutredning, brottsoffer och samhället i stort.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur och artiklar

Asp, Petter och Ulväng, Magnus. *"Straffrätt en kortfattad översikt"*. Andra upplagan. Uppsala, Iustus. 2019

Bodgan, Michael. *"Komparativ rättskunskap"*. Andra upplagan. Stockholm, Nordstedts juridik. 2007

Gaspar-Vrana, Emina. *"Kronvittnen i svensk rätt – kampen mellan effektivitet och rättssäkerhet"*. Juridisk Tidskrift 2015/16

Jareborg, Nils och Zila, Josef. *"Straffrättens påföljdslära"*. Femte upplagan. Stockholm, Wolters kluwer. 2017

Ågren, Jack. *"Straffrabatt för kronvittnen som riskerar hot om allvarliga repressalier"*. Juridisk Tidskrift 2009/10

Statens offentliga utredningar

SOU 1986:14

SOU 2005:117

SOU 2012:34

Propositioner

Prop. 1987/88:120

Prop. 2014/15:37

Övrigt offentligt tryck

Bet. 1987/88:JuU45

Rskr. 1987/88:404

Riksdagens protokoll 2018/19:72

Danskt offentligt tryck

Straffelovrådets betänkning om straffsattelse og strafferammer I, betänkning nr. 1424/2002

Anklagamyndighetens årsberetning 1998-99, Meddelelse nr. 11/1998

Elektroniska källor

Elin Jönsson och Erik Nilsson, *"Skjutningar i kriminella miljöer en intervjustudies"*, Brå, Rapport 2019:3.

<https://www.bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70e355e/1549879167358/2019_3_Skjutningar_i_kriminella_miljoer.pdf> (Hämtad 2019-04-24)

Helena Stenkvist Söderlin, *"Åklagare vill se kronvittnen för att bryta tystnadskulturen"*, P4 Malmöhus Sveriges radio (2018-08-07).

<<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=96&artikel=7015124>>, (Hämtad 2018-12-14).

Nationella underrättelsecentret, Nuc, *"Myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet 2018-2019"*

<https://polisen.se/siteassets/dokument/organiserad_brottslighet/myndighetsgemensam-lagesbild-2018-2019.pdf> (Hämtad 2019-04-24)

Sara Langh, *"Polischefer: Organiserad brottslighet är det största hotet mot säkerheten i Europa – " Vid sidan av de albanska ligorna ser motorcykelgängen ut som söndagsskolebarn"*", Svenska Yle,

<<https://svenska.yle.fi/artikel/2019/03/29/polischefer-organiserad-brottslighet-ar-det-storsta-hotet-mot-sakerheten-i-europa>> (Hämtad 2019-04-24).

Övrig

Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 5 §, Lexino 2017-09-01.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2009 s. 599

Underrätt

Göteborgs tingsrätt, B 9178-08 57

Hovrätten för Västra Sverige, B 1236-09.

Hovrätten för västra Sverige, B 2474-09

Hovrätten för västra Sverige, B 3062-09

Højesteret

U. 1998.1317 H.

Dansk underrätt

Vestre Landsrets dom, U.2005.2513H

Vestre Landsrets dom, V2012.S-1384-12.